

Анна Немерко

«Співаники» для дітей українських композиторів: традиції та сучасність

Чи завжди ми чітко усвідомлюємо, що таке традиція в мистецтві, особливо в дитячому хоровому мистецтві?

На перший погляд це питання носить чисто «теоретичний» характер і цілком належить до сфери музикознавства. Та перед усім це сфера композиторського світогляду та донесення його задуму до слухача виконавською майстерністю дитячого хорового колективу. Отож, традиція є історична категорія, основною рушійною силою якої є принцип оновлення виразових засобів та прийомів, музично-логічних принципів, кристалізація нових якостей музичної мови. Тому творчі пошуки великих майстрів минулого, перспективність їх новаторських відкриттів є також традиціями і для дитячого музичного мистецтва, а їх творчість усвідомлюється тепер як визнана класика.

Хорове мистецтво – це шлях динамічного розвитку живих традицій музично-художнього мислення, що вироблялося століттями в народній і професійній музиці. Крім того, особлива увага саме до хорового мистецтва виникла не випадково. Адже залишаються певні традиції, які є питомими для українського світобачення. Однією з них була і є хорова та пісенна творчість, яка виникла на основі фольклору, адже саме через пісню, яка здебільшого виконувалася хором наш народ виражав і своє світосприйняття, і своє бачення історії. Тож хоровий спів – це мистецтво унікальних можливостей як виконавських, так і освітніх.

В цих умовах для більш поглибленого аналізу теми сконцентруємо основну увагу на історичній цінності та огляді педагогічних посібників, що були присвячені музичному вихованню молодого покоління в Україні впродовж багатьох століть.

За останні двісті років у світ вийшло чимало найрізноманітніших видань українських народних мелодій – від окремих, часом навіть випадкових журнальних публікацій до великих, багатотомних фундаментальних зібрань. Серед них в числі перших робіт для дітей були «Співаники». Створені на

фольклорній основі та наповнені високохудожніми власними композиціями мистців, перш за все увагу привертають західноукраїнські композитори, такі як «Співаник для шкіл народних» у III частинах С. Воробкевича, «Руський співаник для шкіл народних», «Церковно – народний співаник» В. Матюка, «Українсько – руський співаник з потоми» О. Нижанківського, «Співаник для дітей дошкільного та шкільного віку» М. Гайворонського, «Збірка народних і патріотичних пісень», «Популярні пісні для дитячих голосів» Д. Січинського, «Шкільний співаник» Ф. Колесси, «Молодощі» М. Лисенка, «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» М. Леонтовича, «Шкільний співаник» К. Стеценка, «Проліски» Я. Степового, та ін.. Вони різняться, ясна річ, не тільки обсягом, але й підбором і способами викладу матеріалу, якістю його опрацювання, поставленими перед ними завданнями.

Наприклад, в «Молодощах» М. Лисенко прагнув репрезентувати фольклор різних регіонів України, Я. Степовий у «Пролісках» приділяв значну увагу обробкам народних пісень для шкільних хорів, дитячого ансамблевого та сольного виконання, «Луна» та «Шкільний співаник» К. Стеценка промовляють до дітей простою і художньою музичною мовою, С. Воробкевич в «Співанику для шкіл народних» ставить за мету широко популяризувати українську пісню, «Шкільний співаник» Ф. Колесси «Церковно – народний співаник» В. Матюка виховує у дітей високі моральні якості і т. д. Розуміючи важливість поставлених завдань композитори прагнули збагатити не тільки дитячий пісенний репертуар, а і звернутися до емоційного світу дітей, їхніх почуттів, а через них до свідомості, що виявляє значний вплив на формування їх морально-естетичних якостей.

Тому в «Співаниках» мистці велику увагу приділяли смисловій виразності музично – поетичного тексту, що безумовно був розрахований на творчі можливості дітей. Звідси велика щирість, безпосередність та емоційність мелодій, багатобарвність та образна гнучкість. Таким чином, комплексне вивчення музичних та літературних джерел сприяло формуванню у дітей міцних асоціативних зв'язків між народною та професійною музикою, словесним фольклором та літературою.

Створення кожного «Співаника» проходило принципово аналогічним шляхом, що може дати узагальнене уявлення про нерозривність художнього та наукового аспектів (деякі з них були наповнені вступними статтями з методичними порадами

для вчителів). Музична прикметність позначена безсумнівними музичними достоїнствами (вони входять у педагогічну практику), та не потрібно забувати основну ідею їх створення, це: введення теоретичних основ у зв'язку з посиленою увагою до дитячого хорового мистецтва.

Яскраві мистецькі відкриття в хоровій творчості належать не тільки минулому але й сучасності.

Нова генерація композиторів відкриває нову сторінку розвитку музики та музично-педагогічного репертуару. Визначними особливостями їх музичної творчості є міцна професійна культура. Великі майстри хорового мистецтва створюють найрізноманітніші дитячі пісні, хори на основі української народної пісні та об'єднують у збірки. Проте називають їх не «Співаниками», а обирають для них конкретні образні назви. Наприклад, «Волошки», «10 шкільних хорів» П. Козицького, «Сонечко», «Хори для дітей та юнацтва» Л. Ревуцького, «Ой ходив сон» В. Барвінського та ін.

Значний внесок у галузь пісенно-хорової музики для дітей зробили композитори С. Людкевич, В. Косенко (цикл із 6-ти дитячих ялинкових пісень), В. Заремба «Пісенник для наших дітей», І. Шамо, Ф. Надененко, А. Штогаренко, Ю. Мейтус, А. Філіпенко, А. Кос-Анатольський, П. Майборода та ін.

Починаючи з 50-х років з'являються збірки пісень Ю. Рожавської, М. Завалішиної, М. Дремлюги, В. Шаповаленка, В. Уманця «Ягілочка», Ю. Щуровського «Веселий дощик». А з 90-х років ХХ століття коло імен українських композиторів, які творять в цій галузі свідомо збільшується, проте більшість вокально-хорових творів для дітей не систематизовані в одну збірку, а розкидано серед різнопланових видань. Тим часом потреба у зведених «Співаниках – збірках», що охоплювали б максимум пісенно-хорового репертуару, будь якого образно – тематичного жанрового і стильового спрямування була і залишається актуальною.

Дивовижний сплав сучасної техніки, класичних традицій з національною специфікою відзначає збірки півень та хорів Б. Фільц «Від льоду до льоду», «Любимо землю», «Смерічка», «Весняний дзвін», «Ладоньки» «Жменька сонця», М. Катричко «Дітям в радість», «Шкільна моя пора», Ж. Колодуб «Обробки пісень народів світу», М Лаврушко «Сонце – сонечко», «Добре древо», О. Некрасов «Казочки», І. Панов цикл дитячих пісень В. Пацера «Лісові акварелі», Ю. Рожавська «Пісні – картинки»,

«Пісні – загадки», «Пісні – лічилки», «Мій квітник», Є. Толмачов «Мініатюри для дитячого хору», М. Чембержі «Ранкові промені», І. Щербаков «Босоніж по землі». Ці збірки ґрунтуються вже на узагальненні широкого кола методичних розробок, теоретичного осмислення і детального вивчення специфічних особливостей сучасного хорового письма, новаторських засобів музичної виразності та виконавських можливостей дітей. Практично всі твори у збірках базуються на інтонаціях українського музичного фольклору, його чітко вивіреному мелодичному фундаменті, структурних особливостях ритмічного малюнку, характерних особливостях гармонії, хорової органіки і ясністю побудови форми.

Тож коротко простеживши еволюцію «Співаників», як творчого процесу засвоєння художньо-естетичних принципів, ми краще зрозуміємо їх важливість у перспективі розвитку не тільки музично-педагогічного репертуару для дітей, а і дитячого виконавського мистецтва загалом. Творення таких збірок це процес, який слід розцінювати як один з найперших в українській музиці прикладів організації хорової творчості для дітей.